

‘Wraakcultuur’ biedt geen perspectief

Weg uit de ‘war on terrorism’

Terreurdaden zijn laf en moeten bestreden worden – dat is helder. Maar het werkt niet wanneer landen op eigen houtje de ‘war on terrorism’ aangaan, schrijft **Gied ten Berge**. Een herbezinning op de christelijke waarden kan volgens hem een uitweg bieden uit de cirkelgang van het telkens maar weer nabootsen van elkaars geweld.

Terreur minacht en vernietigt mensen. Terreur is laf, vermijdt een open confrontatie en al helemaal een dialoog. Terreur koestert de dwaling dat door geweld en het aanjagen van angst een betere wereld kan worden afgedwongen. Terroristische organisaties bedienen zich niet zelden van politieke of religieuze idealen. Uit louter opportunisme of omdat ze de weg al jaren kwijt zijn.

Maar ook geweld in internationale verhoudingen is sinds 1945 verboden, tenzij er sprake is van zelfverdediging of tenzij de Veiligheidsraad ertoe besluit. Ook staten die menen dat de verschrikking van terreur hun een vrijbrief geeft tot eigenrichting, hebben een verkeerde afslag genomen.

Juridische definities van terrorisme zijn gericht op systematische geweldsaanwending door leden van bepaalde georganiseerde groepen of partijen, die hun politieke doelen trachten te bereiken in confrontatie met de staat of groepen van staten.

Internationale codes ter voorkoming van oorlog gaan uit van het zorgvuldig handhaven van het internationale rechtssysteem. Het op eigen houtje oorlog voeren tegen andere staten, ook al zijn ze verdacht ‘sponsors’ van terrorisme te zijn, is binnen dit uitgangspunt ontoelaatbaar.

Hoe verdorven het groepsterrorisme ook is, het is politiek gevaarlijk en het getuigt van morele arrogantie om telkens maar te herhalen, dat het met alle middelen moet worden uitgeroeid. De ethicus prof. dr Hannes de Graaf schreef 25 jaar geleden: ‘Wie de democratische rechtsstaat onkwetsbaar voor ieder ‘terrorisme’ wil maken, zal hem geleidelijk in een dictatuur zien veranderen.’ Onmiddellijk na de aanslagen op 11 september heeft Bush de burgerrechten fors ingeperkt. Alle niet-Amerikanen die nu worden verdacht van terrorisme of van het helpen van terroristen, kunnen worden berecht door geheime tribunalen, waar pers en publiek geen toegang toe hebben. Verdachten mogen geen eigen advocaat kiezen en hebben geen inzage in hun eigen dossiers. Een ‘justitiële travestie’, noemt de New York Times het. En het is de vraag hoeveel Amerikanen die in Irak het oorlogsrecht hebben geschonden, bijvoorbeeld door Iraakse gevangenen te mishandelen en te vernederen, de rechtszaal ooit zullen betreden.

Er valt veel te zeggen voor een basale, morele definitie van terreur, die elk geweld tegen weerloze burgers verdoemt, of dat nu van groepen of van staten afkomt.

Destabilisering

De ‘War on terrorism’ heeft het aanzien van het toch al broze internationaal recht in de wereld geen goed gedaan. Na de maandenlange minachting van de VN door de Amerikanen, vormde de aanslag door het Irakese verzet op het hoofdkwartier van de VN in Bagdad waarbij Viero de Mello omkwam, een vreselijk dieptepunt. VN-bemiddelaar Brahimi mag nu aan een plan sleutelen dat voorziet in een waarnemende regering. Die zal na overleg met de VS en Iraakse leiders worden benoemd door de VN, maar de VS houden controle over de geldstromen in Irak en over de Iraakse veiligheidstroepen. En Paul Bremer vertrekt dan wel op 30 juni, maar het leger van de VS blijft in Irak. Te vrezen valt dat de VN zo tussen de twee heftige vuren blijft in geklemd.

De kwetsbaarheid van de VN wordt ook weerspiegeld door uitersten in het filosofische discours over de internationale rechtsorde. Aan de ene kant zien we bijvoorbeeld John Gray, die in zijn bestseller *Al Qaida en de moderne tijd* bijna cynisch ieder idee van een universele beschaving onmogelijk verklaart. Op meer dan de natiestaat hoeven we van hem niet te hopen. Aan de andere kant maken Habermas en Derrida in hun debat over terrorisme (vervat in *Philosophy in a time of terror* van Giovanni Borradori; Nederlandse vertaling verschijnt in juni) een vlucht naar voren met een irreëel klinkend pleidooi voor een 'kosmopolitische orde'.

In zijn Nieuwjaarsboodschap van dit jaar herinnert paus Johannes Paulus II aan een nuchter adagium: *Serva ordinem et ordo servabit tibi!* (Bewaar de orde en de orde zal u bewaren!) Hij zoekt een weg in de versterking en consequente toepassing van het bestaande internationale recht. „Het internationale recht moet ervoor zorgen dat niet het recht van de sterkste prevaleert”, aldus de kerkleider, die zou willen dat het internationale recht de kracht van de wapens vervangt door de morele kracht van de wet. De paus schreef verder dat de strijd tegen het terrorisme niet beperkt mag blijven tot 'repressie en strafexpedities', maar altijd vergezeld moet gaan van 'een eerlijke en heldere analyse van de redenen achter de terroristische aanslagen'.

Voedingsbodem

Drie punten keren telkens terug in de discussies over de achterliggende oorzaken van terrorisme:

Karen Armstrong heeft in *De Strijd om God* scherp laten zien welke gevaarlijke wonden repressie kan slaan in de ziel van degenen die de westerse secularisatie niet ervaren als een bevrijding, maar als een vernederend en agressief proces.

Oud EU-commissaris Frans Andriessen sprak op 21 maart in het programma *Buitenhof* over het schandaal dat we leven in een wereld waar 80 procent van de wereldbevolking ongeveer 20 procent van het wereldinkomen geniet en dat die kloof zich nog verdiept. Andriessen was niet verbaasd dat zo'n wereld zoveel zinloos geweld baart.

Bovendien worden zogenaamde failing states met een gemarginaliseerd staatsgezag steeds vaker aangemerkt als de échte broedplaatsen van terroristen, en niet een totalitaire 'schurkenstaat' als Irak. Bush werd weliswaar door Irak gebiologeerd, maar na een jaar bezetting heeft hij er niet veel meer van gemaakt dan een failing state, waar de VN straks medeverantwoordelijkheid voor mag dragen.

Discussies over 'de voedingsbodem' van het terrorisme, roepen ook weerstand op. Je zou er slachtoffers en hun nabestaanden mee op het tweede plan zetten, en ze zouden legitimerend werken voor vreselijke misdaden. Op zichzelf een begrijpelijke, emotionele reflex. Maar juist de slachtoffers die dagelijks blijven vallen door uitbuiting en verwaarlozing, door politieke misrekening en arrogantie, door terreur en tegen-terreur vragen om een houding die blijft doorvragen naar de diepere oorzaken van hun lijden.

Alternatief

In een rapport van het Instituut voor vredesstudies van de University of Notre Dame in Indiana (VS), wordt een vierledig alternatief beleid voor de 'War on terrorism' voorgesteld. Een pleidooi voor de uitbreiding van het VN-mandaat voor terrorismebestrijding gaat in het rapport hand in hand met voorstellen voor het verminderen van de dreiging van terrorisme door internationale politieke samenwerking.

Voor een structurele aanpak op lange termijn van terrorisme en machtsmisbruik wordt de Amerikaanse Alleingang afgewezen. In plaats daarvan moeten de oude diplomatieke mores om internationaal conflicten op te lossen door volhardende dialoogprocessen in ere worden hersteld.

De rapporteurs vinden dat na de oorlog in Irak de échte jacht op massavernietigingswapens eindelijk moet beginnen, maar nu om de internationale beloftes voor wereldwijde ontwapening van massavernietigingswapens in te lossen. Waarom niet begonnen in het Midden- Oosten, waar Israël eenzijdig een uitdagende kernmacht heeft opgebouwd?

Het kan als een belediging van arme mensen worden uitgelegd om te zeggen dat armoede een voedingsbodem voor terrorisme is. En het zijn vaak jongeren uit hogere maatschappelijke lagen, die in een staat van radicale vervreemding zulke dwaalwegen gaan.

Dat neemt niet weg, dat de wetenschappers van 'Notre Dame' toch ook pleiten voor grootschalige economische ontwikkeling, die democratische processen in rechtsstaten in ontwikkeling moet ondersteunen.

Aantrekkingskracht

Daden van terreur mogen nooit rekenen op 'begrip', maar moeten wel degelijk begrepen worden in hun ontstaansgeschiedenis en in hun aantrekkingskracht. Alleen zo kunnen er antiterrorismeprogramma's ontwikkeld worden, die vertrekken vanuit de wetenschap dat terrorisme opduikt in alle tijden van crisis en botsingen van waarden, van frustratie en repressie, van 'arrogantie van de macht' en vernedering van de onderliggende partij. Er is bijna geen politieke of religieuze beweging en geen natie die er niet ooit door is besmet geweest.

Het ligt iedere politicus in de mond bestorven dat met terroristen niet wordt onderhandeld. Is er naast deze luide principieel-moralistische positie, ook een stille politiek-pragmatische benadering denkbaar? Misdaden moeten worden gestraft, maar willen we echt alles doen om aanslagen te vermijden, dan mogen politieke gesprekken en onderhandelingen nooit op voorhand taboe zijn.

Bede

„Moge de verleiding om wraak te zoeken, wijken voor de moed om te vergeven. Moge de cultuur van de liefde de logica van de dood zinloos maken”, aldus Johannes Paulus II in zijn toespraak met Pasen dit jaar. Voor de rechtse Italiaanse politicus Calderoli bleek deze indringende bede onverdraaglijk: „Mooie woorden helpen ons niet verder in de strijd tegen terrorisme. We moeten terugslaan met de stok. De christelijke impuls om te vergeven is niet effectief wanneer christenen worden geconfronteerd met islamitische fanatici”. Maar de Franse psychiater en criticus van de geweldscultuur René Girard waarschuwt: „Hoe duidelijker de tegenstanders zich van elkaar willen onderscheiden, hoe meer ze op elkaar gaan lijken”. Wat hun verschillen ook zijn, ook Bush en Bin Laden bootsen elkaar steeds meer na: in hun geweldsvertoon tegen onschuldige burgers, in hun minachting voor de internationale rechtsorde, in hun beroep op religie en - sinds kort - ook in hun pogingen om Europa te verdelen in een meewerkend en een tegenwerkend deel. Wie zich identificeert met de christelijke waarden, ontkomt er niet aan telkens opnieuw een weg uit de cirkelgang van de nabootsing van het geweld te willen zoeken.

Drs Gied ten Berge is stafmedewerker van Pax Christi Nederland.

Weekkrant 'Het goede leven': www.hetgoedeleven.com

Terrorismepagina Pax Christi Nederland : www.paxchristi.nl> thema's